

Wrocław, 23.09.2024 r.

Dr hab. Katarzyna Konarska, prof. UWrocław
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
Wydział Komunikacji Społecznej i Mediów
Uniwersytet Wrocławski

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Weroniki Dopierały-Kalińskiej
pt.: „Informacja w internecie. Zawartość polskich mediów informacyjnych online
w kontekście oddziaływania nowych technologii”,
napisanej pod kierunkiem dr. hab. Szymona Ossowskiego, prof. UAM
na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu**

Niniejsza rozprawa wykonana została na podstawie uchwały Rady Naukowej Dyscyplin: nauki o polityce i administracji oraz nauki o komunikacji społecznej i mediach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, podjętej w związku z art. 190 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022 r. poz. 574 z późn. zm.), § 43 ust. 1 pkt 3 Statutu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz uchwały nr 133/2020/2021 Senatu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 28 czerwca 2021 r. dotyczącej określenia sposobu postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

Przedstawiona do recenzji rozprawa mgr Weroniki Dopierały-Kalińskiej została napisana pod kierunkiem naukowym dr. hab. Szymona Ossowskiego, prof. UAM. Temat dysertacji wpisuje się w zakres nauk o komunikacji społecznej i mediach, nawiązuje do badań z kilku obszarów, m.in.: badań nad korzystaniem z mediów w zmieniającym się społeczeństwie i środowisku medialnym; badań specyfiki organizacyjnej instytucji społecznych, jakimi są media; badań nad problemami konwergencji mediów, polegającymi na badaniu treści

programowych unikalnych dla różnych mediów, i in. (M. Jabłonowski, T. Gackowski 2013). Przedmiotem rozważań uczyniono media online, ich działalność determinowaną zarówno rozwojem technologicznym, jak i społecznymi procesami.

Główny problem, jaki postawiono w pracy, stanowi zagadnienie identyfikacji zakresu oddziaływania technologii na media online, określenie charakteru relacji pomiędzy technologią, społeczeństwem i informacją w sieci w odniesieniu do teorii determinizmu technologicznego i koncepcji konstruktywizmu społecznego. Jak argumentuje mgr Weronika Dopierała-Kalińska: „Te dwa podejścia teoretyczne reprezentują skrajne stanowiska na temat oddziaływania technologii i społeczeństwa, dzięki czemu mogą stanowić podstawę służącą określeniu charakteru tej relacji. (...) Analiza tych dwóch podejść pozwoli na zrozumienie, w jakim stopniu technologie determinują media online, a w jakim są one kształtowane przez społeczne konstrukty” (s. 9-10). Założenie to jest działaniem słusznym w kontekście konkretyzacji dalszych celów badawczych, określenia metodologii oraz zastosowanych metod i narzędzi badawczych. Media online zostały poddane badaniu w dwóch głównych obszarach: zawartości i produkcji, tym samym właściwie zidentyfikowano determinanty.

W dysertacji przyjęto trzy zasadnicze cele badawcze. Po pierwsze, wspomniane jako nadrzędne, ustalenie i analizę wzajemnych relacji pomiędzy procesami przetwarzania, przekazywania i produkcji informacji w mediach online. Po drugie, analizę obszarów, w których nowe technologie kształtują poszczególne etapy produkcji informacji, oraz tych, które są zależne od czynników społecznych. Po trzecie, sprawdzenie czy występują różnice pomiędzy różnymi typami mediów online, będące konsekwencją technologii.

Realizacji powyższych celów posłużyły postawione pytania, dwa główne oraz trzy szczegółowe. Pierwsze dotyczą charakteru relacji zachodzących pomiędzy technologią, społeczeństwem i informacją w mediach online oraz zakresu oddziaływania technologii, jak i konstruktów społecznych. Drugie odnoszą się do: „(1) wzajemnego oddziaływania procesów przetwarzania, przekazywania i produkcji informacji w internecie; (2) sposobów oddziaływania nowych technologii na różne etapy procesu produkcji informacji; (3) różnic w skali produkcji informacji i częstotliwości implementacji elementów interaktywnych w zawartości portali horyzontalnych a portali informacyjnych mediów tradycyjnych” (s.11-12).

W oparciu o tak zróżnicowane i wieloaspektowe założenia badawcze Doktorantka zdecydowała się oprzeć swoje badania na podejściu mieszanym, wykorzystującym zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe, z sekwencyjną strategią dowodzenia. Argumentem przemawiającym za takim rozwiązaniem było właściwe zidentyfikowanie materiału badawczego, bowiem dynamiczne i interaktywne środowisko internetowe, które determinuje

sposób przetwarzania informacji ma swoje konsekwencje dla mediów online. Wykładnią ujęcia problematyki badanych mediów z perspektywy społecznej i determinizmu technologicznego stało się podejście do informacji. Spojrzenie to charakteryzują dwa ujęcia: obiektywistyczne i subiektywistyczne. Pierwsze traktuje informację jako dane lub sygnały, tym samym badania informacji odnoszą się do procesów przetwarzania i przekazywania oraz wywieranego przez nie wpływu na kanały dystrybucji i dyfuzji. Drugie ujmuje informację jako widzialną dla użytkownika zawartość mediów online oraz proces jej produkcji, w którym istotne miejsce zajmuje dziennikarz. Dzięki zastosowaniu obydwu podejść badaniu mogły zostać poddane zarówno techniczne procesy przetwarzania i przekazywania danych w portalach internetowych, jak i społeczne interakcje, czyli udział dziennikarzy podczas procesu produkcji, mających tym samym wpływ na zawartość mediów online.

Realizacji dobrze określonego problemu badawczego służy przemyślana i właściwa struktura pracy. Dysertacja licząca 308 stron składa się z pięciu rozdziałów, z czego pierwsze trzy mają charakter teoretyczny, kolejne stanowią efekt badań empirycznych. Rozdziały poprzedzono spisem treści i wstępem, zaś po nich następuje zakończenie, spis bibliografii, spisy schematów, tabel, rysunków i wykresów. Ostatnim elementem jest Aneks, w którym zamieszczono schematy struktury własnościowej i obszary działalności wybranych polskich mediów online, treść pisma przewodniego do redakcji oraz scenariusz wywiadu.

Wstęp zawiera wszystkie wymagane elementy rozprawy, począwszy od wprowadzenia do poruszanej problematyki, poprzez określenie obszaru i celu badawczego, sformułowanie głównych hipotez i pytań badawczych, wskazanie doboru ram teoretycznych i metodologicznych, a także informacje dotyczące literatury przedmiotu, do której odwoływano się w dysertacji. Poszczególne komponenty tej części pracy przywołano już w recenzji, dlatego w tym miejscu zostaną przedstawione jedynie drobne uwagi, które nasunęły się recenzentce podczas czytania lektury. Zarówno określenie obszaru, jak i celu badawczego uważam za właściwy i ważny, a także wiele wnoszący do polskiego dorobku nauk o komunikacji społecznej i mediach. Zastrzeżeń nie wzbudza również przyjęty katalog metod badawczych oraz ramy teoretyczne. To co utrudnia odbiór tej części lektury to powtarzalność niektórych treści w sensie merytorycznym (choć bywa i dosłownym), ale również dość częste przeplatanie wątków, których uporządkowanie wpłynęłoby na klarowność wyводу.

Część teoretyczną rozprawy otwiera rozdział poświęcony „Mediom, informacji i społeczeństwu w kontekście determinizmu technologicznego”. Autorka koncentruje się na analizie statusu komunikowania masowego w kontekście nowych mediów, ukazując wpływ dynamicznie rozwijających się technologii na współczesne środowisko komunikacyjne.

Omówione zostały kluczowe teorie komunikacji masowej oraz modele przepływu informacji, które uwzględniają wpływ technologii na procesy komunikacyjne. Doktorantka sięga do podstawowych koncepcji i założeń badawczych, co niekiedy wydaje się działaniem zbytecznym czy nadmiarowym, zwłaszcza że sama zauważa dezaktualizację niektórych ujęć. Niemniej konfrontuje i odnosi omawiane teorie i modele do podejmowanego problemu badawczego, uzasadniając potrzebę tak głębokiego i szczegółowego ich omówienia koniecznością argumentacyjnego zastosowania dualnego ujęcia w postrzeganiu informacji. Tym samym uprawomocnieniu rozróżnienia informacji na obiektywne dane i subiektywne treści dziennikarskie. To z kolei pozwala w pewnym sensie Autorce na pogodzenie ontologicznego i epistemologicznego rozumienia informacji, spojrzenie na rolę mediów jako istotnego czynnika przemian społecznych z perspektywy teorii determinizmu technologicznego i konstruktywizmu społecznego, które – jak słusznie zauważa – nie muszą się wykluczać.

Drugi rozdział pt. „Przetwarzanie i przekazywanie informacji w kontekście konwergencji mediów” stanowi teoretyczną analizę tego procesu w mediach online. Rozpoczyna się od charakterystyki internetu jako cyfrowego środowiska medialnego, akcentując jego kluczowe cechy, takie jak interaktywność, globalny zasięg oraz zdolność do natychmiastowej aktualizacji treści. Jak podkreśla Doktorantka internet nie jest jedynie technologią, jest także środowiskiem funkcjonowania mediów, na którego działanie składają się nowe technologie, te zaś wpływają na zmiany różnych obszarów życia społecznego i gospodarczego (s. 73). Szczególną uwagę poświęcono również technikom przetwarzania informacji, w tym algorytmom oraz sztucznej inteligencji, które umożliwiają personalizację treści i automatyzację procesów dziennikarskich. Rozdział analizuje również mechanizmy dystrybucji i dyfuzji treści, modele biznesowe funkcjonujące w mediach online oraz wyzwania związane z kontrolą nad dystrybucją informacji, w tym problematykę *fake newsów*. Końcowa część rozdziału dotyczy konwergencji medialnej, integrującej różne formy mediów i technologii, co wpływa zarówno na proces produkcji, jak i konsumpcji treści, a co przekłada się na metody pracy dziennikarzy.

Perspektywa wpływu technologii na dziennikarstwo staje się podstawą trzeciego rozdziału zatytułowanego: „Produkcja i kanał przekazu informacji”. Autorka przyjęła za wyjściowe historyczne ujęcie problemu, wskazanie na zależności i konsekwencje wynikające z rozwoju technologii dla pracy dziennikarzy. Związek ten jest bezdyskusyjny i wydaje się oczywisty, aczkolwiek Autorka uznała za istotne omówienia wszystkich etapów rozwoju technologicznego, w tym prasy drukarskiej Gutenberga, by utwierdzić czytelnika, iż przez dziesięciolecia technologia „redefiniowała sposób, w jaki informacje były zbierane,

przetwarzane i przekazywane społeczeństwu”. Temu wpływowi i redefinicji ulega samo dziennikarstwo jako zawód, któremu poświęcono uwagę w dalszej części pracy, wskazując na wielość problemów w definiowaniu tej kategorii w kontekście zmieniających się technologii, jak również pojawieniu się nowych form dziennikarstwa (takich jak *data journalism*, *immersive journalism*, *drone journalism*, czy *robot journalism*). Doktorantka uzupełnia rozdział o wiedzę na temat oddziaływania technologii na same kanały dystrybucji informacji w mediach, w tym mediach online (obejmujących formy nośników, konsekwencji przesyłania i przechowywania informacji oraz konsekwencji interaktywności nośnika). Tę część rozprawy domyka charakterystyka wybranych polskich portali informacyjnych, które stanowią przedmiot badań empirycznych, przeprowadzonych w kolejnych dwóch rozdziałach.

Podsumowując część teoretyczną rozprawy należy podkreślić, że mgr Weronika Dopierała-Kalińska posiada bardzo dobre rozeznanie w światowej literaturze przedmiotu i ugruntowaną wiedzę z badanego obszaru, w sposób właściwy dobiera koncepcje i ujęcia teoretyczne, które nie tylko przytacza, ale również rozważa w kontekście głównego problemu badawczego. W perspektywie publikacji dysertacji, a taką rekomendację już na tym etapie recenzji można sformułować, warto byłoby rozważyć zawężenie części teoretycznej do kluczowych perspektyw i orientacji, służących skonkretyzowaniu wywodu.

Kolejną część rozprawy stanowią rozdziały o charakterze empirycznym. W czwartym, zatytułowanym: „Diagnoza zawartości polskich portali informacyjnych. Badania ilościowe”, opisano zastosowaną metodologię, w tym dobór próby oraz narzędzia analityczne. Za podstawę badań przyjęto analizę zawartości wybranych polskich mediów informacyjnych online, których nośnikiem są portale horyzontalne, z zastosowaniem klucza kategoryzacyjnego (z arkuszem kodowania). Zawartość mediów była badana w odniesieniu do postawionego na tym etapie problemu badawczego, którym były: „(1) skala produkcji informacji w mediach online oraz (2) zakres wykorzystania interaktywności w zawartości”. W związku z tym postawiono pytania badawcze: „(P1) ile informacji produkują media online oraz (P2) jak często media online implementują interaktywne elementy w przekazie”. W oparciu o tak sformułowane aspekty problemu badawczego zdecydowano się na określenie do tej części badań dwóch założeń: „(H1) portale informacyjne mediów tradycyjnych publikują mniej treści niż klasyczne portale horyzontalne oraz (H2) typ badanego portalu związany jest z zakresem i częstotliwością implementowania elementów interaktywnych w zawartości”. W oparciu o wypracowany, ograniczony klucz kategoryzacyjny, Doktorantka zdecydowała się najpierw przeprowadzić badania pilotażowe na próbie $n=11\,573$ publikacji, które umożliwiły zaprojektowanie właściwego badania, które następnie przeprowadzono na próbie $n=7615$ publikacji, które

ukazały się w dniach 23-25.08.2022 r. Uzyskane dane zostały poddane analizie statystycznej oraz analizie porównawczej w zakresie funkcjonowania poszczególnych portali horyzontalnych oraz portali informacyjnych mediów tradycyjnych. Analiza statystyczna (Microsoft Excel oraz IBM SPSS Statistics) pozwoliła na zestawienie ze sobą ilościowych aspektów zawartości medialnej (takich jak liczba publikacji, liczba znaków, liczba hiperłączy oraz liczba reklam), co umożliwiło poszukiwanie zależności. Natomiast analiza porównawcza posłużyła do oceny różnic i podobieństw w strategiach publikacyjnych i interaktywności treści między portalami horyzontalnymi a portalami informacyjnymi mediów tradycyjnych. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, każdy z badanych portali charakteryzuje się inną skalą produkcji i interaktywności, co skorelowane jest również z przynależnością do typu portali. Autorce udało się potwierdzić obydwie przyjęte hipotezy (H1 i H2), jak również pozytywnie odpowiedzieć na postawione pytania. Analiza wykazała, że portale horyzontalne znacznie częściej wykorzystują interaktywne elementy, takie jak hiperłącza, materiały wideo i reklamy. Potwierdza to hipotezę (H2), że typ portalu wpływa na zakres i częstotliwość implementowania interaktywnych elementów. Jak dowiedziono w portalach horyzontalnych interaktywność jest bardziej zróżnicowana i intensywna w porównaniu do portali informacyjnych mediów tradycyjnych, które stosują te elementy w sposób bardziej selektywny. Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono również, że nowe technologie umożliwiają elastyczne i ciągłe publikowanie treści, co prowadzi do zwiększenia skali produkcji informacji.

Wnioski płynące z badań ilościowych, przeprowadzonych w rozdziale czwartym, zostały uzupełnione wynikami badań jakościowej analizy wpływu technologii oraz czynników społecznych na media w środowisku cyfrowym, w kolejnej części dysertacji. W rozdziale pt. „Dziennikarstwo w środowisku cyfrowym. Badania jakościowe” mgr Weronika Dopierała-Kalińska zebrała dane pozyskane na podstawie badania opinii dziennikarzy, poprzez przeprowadzone indywidualne wywiady pogłębione z ekspertami – redaktorami i redaktorkami, koordynującymi proces produkcji informacji w badanych mediach. Dobór próby był celowy, a jednocześnie uzależniony od przedmiotu badania, same zaś wywiady były w formie częściowo standaryzowanej (w oparciu o scenariusz), zależnie od uzasadnionego kontekstu przeprowadzanej rozmowy. Na tym etapie badań głównym problemem badawczym było określenie zakresu oddziaływania technologii na dziennikarstwo i proces produkcji informacji z perspektywy instytucjonalnej i funkcyjnej osób udzielających odpowiedzi. Zakres ten został zidentyfikowany w trzech kategoriach: (1) organizacji procesu produkcji zawartości, (2) przebiegu procesu produkcji oraz (3) kompetencji i umiejętności w dziennikarstwie. Tak określone obszary towarzyszyły trzy zadane pytania: „(P1) jak zorganizowany jest proces

produkcji informacji w badanych mediach, (P2) jak nowe technologie oddziaływały na różne etapy procesu produkcji zawartości mediów online oraz (P3) w jakim zakresie technologia oddziaływała na kompetencje we współczesnym dziennikarstwie”. Przeprowadzone badania wykazały, że proces produkcji zawartości mediów online jest silnie zależny od technologii, ale także od wewnętrznych struktur i polityk redakcyjnych. Badania dostarczyły również odpowiedzi na postawione pytania badawcze: (P1) struktury organizacyjne i procesy redakcyjne pozostają tradycyjne, z technologią pełniącą rolę wspierającą; (P2) wykorzystanie nowych technologii mają wpływ na różne etapy produkcji zawartości mediów online, natomiast mają charakter wspierający; (P3) umiejętności techniczne stają się coraz bardziej istotne, ale fundamentalne kompetencje dziennikarskie, takie jak krytyczne myślenie, pisanie i weryfikacja informacji, wciąż są kluczowe. Rozdział zamykają wnioski szczegółowe z badań oraz dyskusja na temat wyników uzyskanych w badaniach ilościowych i jakościowych.

Podsumowując część empiryczną dysertacji należy podkreślić, że mgr Weronika Dopierała-Kalińska dobrze opanowała warsztat badawczy, odpowiednio dobierając metody badawcze, stosując odpowiednie techniki i narzędzia. Doktorantka stosunkowo jasno i precyzyjnie potrafi również komunikować wyniki swoich badań.

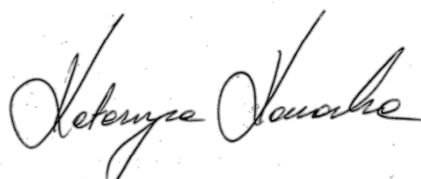
Całość rozważań zawartych w rozprawie doktorskiej zamyka zakończenie, które zawiera weryfikację przyjętych na wstępie dysertacji hipotez, jak również dostarcza odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Przeprowadzone rozważania teoretyczne oraz badania empiryczne pozwoliły na realizację celu badawczego, jakim było zidentyfikowanie charakteru relacji pomiędzy technologią, społeczeństwem a informacją w odniesieniu do procesów przetwarzania, przekazywania i produkcji zawartości mediów w internecie. Doktorantka w tej części pracy nie tylko odnosi się do wyników przeprowadzonych analiz teoretycznej i empirycznej, ale również podejmuje się wskazania obszarów dalszych badań w zakresie oddziaływania technologii na środowisko medialne, w tym również odbiorców, czy jak dokładnie to określa konsumentów treści medialnych.

Podsumowując aspekty strukturalne i merytoryczne rozprawy należy stwierdzić, że praca mgr Weroniki Dopierały-Kalińskiej zachowuje poprawność logiki wyvodu naukowego, dostarcza rzetelnej wiedzy na temat zakresu oddziaływania technologii na media online, poprzez określenie charakteru relacji pomiędzy technologią, społeczeństwem i informacją w sieci w odniesieniu do teorii determinizmu technologicznego i koncepcji konstruktywizmu społecznego, co w oryginalny sposób przeniesiono i zastosowano na gruncie badań empirycznych.

Mgr Weronika Dopierała-Kalińska zebrała i odpowiednio wykorzystała obszerną literaturę przedmiotu. W zestawieniu bibliograficznym zamieszczono blisko 280 pozycji (monografie, artykuły naukowe, publikacje medialne, i in.), zarówno literatury polskojęzycznej, jak i obcojęzycznej. Od strony merytorycznej zebrana literatura stanowi szerokie kompendium wiedzy przedmiotowej i pozwala na realizację założonego celu badawczego. Dla lepszej przejrzystości bibliografię można byłoby uporządkować według wybranego kryterium źródłowego.

Formalna strona rozprawy nie wzbudza poważniejszych zastrzeżeń. Zasadniczo język pracy jest poprawny, sporadycznie zdarzają się błędy gramatyczne czy stylistyczne i drobne edytorskie niedociągnięcia. Wywód jest logiczny i zazwyczaj czytelny, choć jak wspomniano niektóre wątki w całej pracy nadmiernie powtarzają się, co warto byłoby skorygować, jeśli rozprawa miałaby zostać w przyszłości opublikowana. Postulowałabym również uzupełnienie niektórych przypisów o odsyłacze do stron, choć zdaję sobie sprawę, że przyjęty przez Autorkę styl dopuszcza tak szerokie odniesienia.

Reasumując, mgr Weronika Dopierała-Kalińska w swojej rozprawie doktorskiej pt. „Informacja w internecie. Zawartość polskich mediów informacyjnych online w kontekście oddziaływania nowych technologii” wykazała się wiedzą teoretyczną z zakresu nauk o komunikacji społecznej i mediach, orientacją w materiałach źródłowych dotyczących badanego obszaru, umiejętnością prowadzenia wywodu naukowego, a także umiejętnością prowadzenia badań naukowych. **Rozprawa zawiera oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i przyczynia się do uzupełnienia wiedzy z zakresu dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediach, w badanym obszarze. Tym samym recenzowana praca spełnia wszystkie ustawowe wymogi dla rozpraw doktorskich, w związku z czym wnoszę o dopuszczenie p. mgr Weroniki Dopierały-Kalińskiej do kolejnego etapu przewodu doktorskiego.**

dr hab. Katarzyna Konarska, prof. UW

Wrocław, 23.09.2024 r.